

ЗИМОВІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ПІДОРЛИКА ВЕЛИКОГО (*Aquila clanga* Pall.) ТА БЕРКУТА (*Aquila chrysaetos* (L.) У ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОМУ ПРИЧОРНОМОР'І

К. О. Редінов^{1,2}, З. О. Петрович¹, О. О. Форманюк³,
П. С. Панченко³

¹ Регіональний ландшафтний парк «Кінбурнська коса», м. Очаків, Україна

² Регіональний ландшафтний парк «Тилігульський», м. Одеса, Україна

³ м. Одеса, Україна

Аналіз літератури за сторічний період показує, що в Північно-західному Причорномор'ї підорлика великого (*Aquila clanga* Pall.) і беркута (*A. chrysaetos* (L.)) у зимовий період спостерігали дуже рідко (Пузанов, Назаренко, 1962; Назаренко, 1953; Зубаровський, 1977; Кошелєв и др., 1991; Петрович, Редінов, 2008). В узагальнюючій роботі по зимовій орнітофауні досліджуваного регіону підорлик великий наведений як регулярно, а беркут — як не регулярно зимуючі види (Федоренко, Назаренко, 1965). Тому зібрані нами в останні роки дані мають певний інтерес, тим паче, що ці види внесені до Червоної книги України (1994).

Матеріал зібрано в 1990–2008 рр. на території Одеської, Миколаївської та Херсонської областей, обстежували переважно приморські райони між Бузьким та Куяльницьким лиманами, включаючи території РЛП «Кінбурнська коса» та РЛП «Тилігульський». Територію обстежували не рівномірно, основну увагу приділяли водно-болотним угіддям та прилеглим до них агроландшафтам. Відносно регулярні обліки проводили також на заході (військові полігони, ок. с. Широколанівки, верхів'я р. Березані) та півночі (ПЗ «Сланецький степ» та прилеглі агроландшафти) Миколаївської обл.

Підорлик великий (*Aquila clanga* Pall.). Рідкісний пролітний та зимуючий вид в регіоні (Пилнога, 2000; наші дані). Для степової смуги України, зокрема для дельти р. Дністра, М. В. Шарлемань (1937) наводить його лише як пролітного. Пізніше для дельти

р. Дністра він наведений як осілий (трапляється цілорічно) (Назаренко, 1953), зокрема 20–28.01.1951 спостерігали кілька особин (Зубаровський, 1977).

Відомості про зимівлю виду в Чорноморському біосферному заповіднику та на прилеглих територіях не підтвердженні фактами, те саме стосується і підорлика малого (*Aquila pomarina* C.L. Vrehm), зимівля якого тут взагалі сумнівна. Підорлик великий вказаний як залітний взимку (підорлик малий — вірогідно зимуючий) (Клименко, 1950). У пізнішій роботі обидва види підорликів наведені як рідкісні пролітні та дуже рідкісні зимуючі види (Ардамацкая, Семенов, 1977). В останньому інвентаризаційному переліку підорлик великий вказаний як рідкісний залітний вид, якого спостерігали в 1959, 1972 і 1977 рр., а підорлик малий — як вид, який на прольотах трапляється частіше (Ардамацкая, Руденко, 1996).

Під час зимових обліків птахів, які було проведено в 1990-х рр., підорлика великого реєстрували лише в дельті р. Дунаю та на прилеглих територіях: зима 1996–1997 рр. — 1 ос., 1997–1998 рр. — 1, 1998–1999 рр. — 1, 1999–2000 рр. — 4 (Русев и др., 1997, 1998; Жмуд, 1999, 2001) (рис.). Нам підорлик великий траплявся 5 разів, причому 2 рази птахів сфотографовано (табл.). З даних таблиці видно, що в регіоні зимують як дорослі, так і молоді особини.

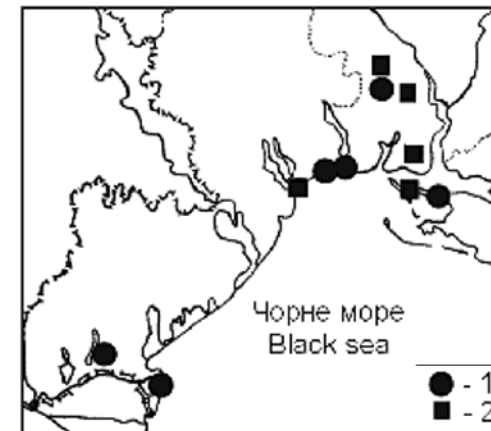

Рис. Місця спостереження взимку підорлика великого (*Aquila clanga* Pall.) (1) та беркута (*Aquila chrysaetos* (L.)) в Північно-західному Причорномор'ї (1994–2008 рр.).

Таблиця

Кадастр виявлень підорлика великого (*Aquila clanga* Pall.) та беркута (*Aquila chrysaetus* (L.)) у Північно-західному Причорномор'ї взимку (1994–2008 рр.)

Дата	Вік	Місце спостереження	Примітка
1	2	3	4
Підорлик великий – <i>Aquila clanga</i> Pall.			
5.02.1994	ad	Агроландшафти в ок. с. Широколанівки Веселинівського р-ну Миколаївської обл.	Летів над полем, відносно низько
12.01.1999	sad*	Агроландшафти в ок. м. Южного Комінтернівського р-ну Одеської обл.	Летів низько над землею, в західному напрямі
17.12.2006	ad	Агроландшафти в ок. с. Червоного Парутіного Очаківського р-ну Миколаївської обл.	Тримався недалеко від скупчення зимуючих гусей. Злетів з лісосмуги.
16.01.2007	ad	Пониззя Тилігульського лиману, в ок. с. Коблевого Березанського р-ну Миколаївської обл.	Половав на лисок (<i>Fulica atra</i> L.) разом з двома орланами (<i>Haliaeetus albicilla</i> (L.)). Птаха сфотографовано.
7.02.2008	sad	Кінбурнський п-ів, в ок. с. Рибальчого Голопристанського р-ну Херсонської обл.	Сидів на дереві. Птаха сфотографовано.
Беркут – <i>Aquila chrysaetus</i> (L.)			
11.01.2006	ad sad	Військовий полігон, в ок. с. Іванівки Веселинівського р-ну Миколаївської обл.	Тримались разом
14.01.2006	ad sad	Агроландшафти в ок. с. Благодатного Очаківського р-ну Миколаївської обл.	Тримались біля зграї гусей, котра паслася на полі
14.01.2006	sad	Балка Аджигол, в ок. с. Солончаків Очаківського р-ну Миколаївської обл.	Загинув на опорі ЛЕП. Судячи з розмірів – самець. Є посереднє фото.
2.02.2006	sad	Агроландшафти в ок. с. Кам'янки Очаківського р-ну Миколаївської обл.	Вірогідно, поїдав падло
6.02.2006	ad	Кінбурнський п-ів, в ок. с. Покровки Очаківського р-ну Миколаївської обл.	Прилетів на ночівлю в Ковалівську сагу

Закінчення таблиці

1	2	3	4
17.01.2007	sad	Широколанівський військовий полігон (верхів'я р. Березані), Миколаївський р-н Миколаївської обл.	Сидів на землі в балці
21.01.2008	sad	Поля фільтрації в м. Одесі	Сидів на дереві
28.02.2008	sad	Широколанівський військовий полігон (верхів'я р. Березані), Миколаївський р-н Миколаївської обл.	Кружляв над степом

Примітка: * — маються на увазі молоді особини, які не набули остаточного шлюбного вбрання.

Беркут (*Aquila chrysaetos* (L.)). Рідкісний пролітний та зимуючий вид в регіоні (Шарлемань, 1937; Пилюга, 2000; наші данні). В заказнику «Володимирівська дача» (Казанківський р-н Миколаївської обл.) цього орла спостерігали 6.01.1937 (Воронцов, 1940). В ок. м. Одеси в кінці січня 1948 р. після сильної завірюхи спостерігали 3 беркутів (одного вбито), котрі полювали на зайців. У цих самих місцях пізніше здобули орла, який напав на собаку в садбі (Пузанов, Назаренко, 1962). В якості рідкісного зимуючого виду беркут наведений для дельти р. Дністра (Назаренко, 1953). У Чорноморському біосферному заповіднику його спостерігали в грудні 1959 р. (Ардамацкая, Руденко, 1996), а також 22.01, 14.02, 14.12.1988 і 21.02.1990 (Пирогов, 1994). Беркута, що загинув від ураження струмом на опорі ЛЕП, було знайдено 5 грудня в ок. с. Вікторівки Березівського р-ну Одеської обл., а в гирлі Дунаю 6.01.1987 виявлено 1 ос. (Кошелев и др., 1991). Під час зимових обліків птахів у 1990–2000 рр. беркута не спостерігали (Русев и др., 1997; Жмуд, 1999, 2001 та ін.).

Нам беркут траплявся 8 разів, у двох випадках по 2 ос. одночасно (рис., табл.). З даних таблиці видно, що в регіоні зимують і дорослі (40 %), і молоді (60 %) особини. Заслужують на увагу факти загибелі 2 беркутів від ураження струмом.

Збільшення кількості реєстрацій цих двох видів орлів в останні роки, на нашу думку, пов'язане з інтенсифікацією досліджень. Так,

лише в останні роки, беручи участь в проектах по обліках казарки червоноволої (*Rufibrenta ruficollis* (Pall.)), ми мали змогу обстежувати значні площі в усі зимові місяці.

Вірогідно, що і беркут, і підорлик великий зимують в Північно-західному Причорномор'ї кожного року, але просто не трапляються на очі спостерігачам (велика площа, мала кількість орнітологів-обліковців).

Слід відзначити, що підорлика великого в Лівобережному Степу (Приазов'я, Сиваш, Крим) взимку практично не спостерігали. Так, в Криму він достовірно виявлений лише в останні роки: грудень 1998 р. (Домашевский, 2001). В той самий час беркут там зимує відносно регулярно (Прокопенко, Гринченко, 1999; Андрущенко, Олейник, 2000; Андрущенко и др., 2002; Андрущенко и др., 2006).

Литература

- Ардамацкая Т. Б., Семенов С. М. Эколого-фаунистический очерк птиц района Черноморского заповедника // Вестн. зоологии. — 1977. — № 2. — С. 18–43.
- Ардамацкая Т. Б., Руденко А. Г. (сост.) Позвоночные животные Черноморского биосферного заповедника (аннотированные списки животных). Птицы // Вестн. зоологии. — 1996. — Отд. вып. № 1. — С. 19–38.
- Андрущенко Ю. А., Олейник Д. С. О некоторых птицах, зимующих на юге Украины // Птицы Азово-Черномор. региона на рубеже тысячелетий. — Одесса : АстроПринт, 2000. — С. 8.
- Андрущенко Ю. А., Олейник Д. С., Горлов П. И. О птицах, не связанных на зимовках с крупными водоемами, по результатам учетов, проведенных на юге Украины в январе 2000 г. // Бранта: Сб. науч. тр. Азово-Черномор. орнитолог. станции. — 2002. — Вып. 5. — С. 90–96.
- Андрущенко Ю. А., Черничко И. И., Кинда В. В., Попенко В. М., Арсиевич Н. Г., Вацке Х., Гавриленко В. С., Горлов П. И., Гринченко А. Б., Думенко В. П., Кириченко В. Е., Кошелев А. И., Лопушанский Е. А., Олейник Д. С., Подпрядов А. А., Прокопенко С. П., Стадниченко И. С., Сиренко В. А., Товпицец Н. Н., Фишер Т., Черничко Р. Н. Результаты первого большого учета зимующих птиц в зональных ландшафтах юга Украины // Бранта: Сб. науч. тр. Азово-Черномор. орнитолог. станции. — 2006. — Вып. 9. — С. 123–150.
- Воронцов Е. М. Материалы по орнитофауне Владимировского лесничества Николаевской области УССР // Тр. науч.-исслед. зоол.-биол. ин-та ХГУ. — Харьков, 1940. — 8–9. — С. 69–88.
- Домашевский С. В. Результаты зимних учетов птиц в юго-западных районах Крыма в декабре 1998 и 1999 г. // Зимние учеты птиц на Азово-Черномор. побережье Украины. — Одесса-Київ, 2001. — Вып. 3. — С. 56–59.
- Жмуд М. Е. Птицы украинской части дельты р. Дунай и сопредельных территорий в зимний сезон 1998–1999 г. // Зимние учеты птиц на Азово-Черномор. побережье Украины. — Мелитополь–Одесса–Київ, 1999. — Вып. 2. — С. 33–43.

- Жмуд М. Е. Зимовка птиц в приморской зоне украинской части дельты Дуная в сезон 1999–2000 г. // Зимние учеты птиц на Азово-Черномор. побережье Украины. — Одесса–Київ, 2001. — Вып. 3. — С. 3–10.
- Зубаровский В. М. Живые птицы. — К. : Наук. думка, 1977. — 332 с. (Фауна Украины. Птицы; Т. 5. Вып. 2).
- Клименко М. И. Материалы по фауне птиц района Черноморского государственного заповедника // Тр. Черномор. гос. за-ка. — Киев : Изд-во КГУ, 1950. — С. 3–69.
- Кошелев А. И., Корзюков А. И., Лобков В. А., Пересадыко Л. В. Анализ численности редких видов птиц в Одесской области // Редкие птицы Причерноморья. — Киев–Одесса, 1991. — С. 9–35.
- Назаренко Л. Ф. Эколого-фаунистическая характеристика орнитофауны низовьев Днестра и перспективы ее хозяйственного использования // Сб. биол. факультета Одесского ун-та. — 1953. — Т. 6. — С. 139–155.
- Петрович З. О., Редінов К. О. Рідкісні види птахів в регіональному ландшафтному парку «Кінбурнська коса» // Наук. вісник Ужгород. ун-ту. Серія: Біологія. — 2008. — Вып. 23. — С. 100–104.
- Пилюга В. И. Некоторые аспекты сезонных миграций хищных птиц в Северо-Западном Причерноморье // Птицы Азово-Черномор. региона на рубеже тысячелетий. — Одесса : АстроПринт, 2000. — С. 27–29.
- Пирогов Н. Г. Материалы по редким и малочисленным видам птиц Черноморского заповедника // Беркут. — 1994. — Т. 3, вып. 1. — С. 50–51.
- Прокопенко С. П., Гринченко А. Б. Учеты хищных птиц зимой 1998–1999 г. в Крыму // Бранта: Сб. науч. тр. Азово-Черномор. орнитолог. станции. — 1999. — Вып. 2. — С. 204–207.
- Пузанов И. И., Назаренко Л. Ф. Новые данные о редких птицах Северо-Западного Причерноморья // Acta ornithological. — 1962. — 6 (9). — С. 107–113.
- Русев И. Т., Жмуд М. Е., Корзюков А. И., Гержик И. П., Сацык С. Ф., Потапов О. В. Результаты рождественского учета зимующих птиц в Северо-западном Причерноморье в 1997 г. // Экосистемы дикой природы: охрана, природопользование, мониторинг. — 1997. — 6. — С. 19–50.
- Русев И. Т., Жмуд М. Е., Корзюков А. И., Гержик И. П., Сацык С. Ф., Потапов О. В., Роман Е. Г. Характер зимовки птиц в Северо-Западном Причерноморье в 1998 г. // Зимние учеты птиц на Азово-Черномор. побережье Украины. — Алушта–Київ, 1998. — С. 22–47.
- Федоренко А. П., Назаренко Л. Ф. Нові дані про зимівлю птахів на північно-західному побережжі Чорного моря // Наземні хребетні України (екологія, поширення, історія фауни). — К. : Наук. думка, 1965. — С. 64–68.
- Червона книга України. Тваринний світ / Під заг. ред. М. М. Щербака. — К. : Укр. енциклопедія, 1994. — 464 с.
- Шарлемань М. В. Зоогеографія УССР. — К. : Вид-во АН УССР, 1937. — 234 с.